

Мелина М. Николић*

Алфа БК универзитет, Београд

Факултет за стране језике

АНАЛИЗА КОНВЕРЗАЦИЈЕ: КРИТИЧКИ ПРИСТУП ТЕКСТУ

Сажетак: Критички приступ тексту из лингвистичке перспективе централни је предмет интересовања критичке анализе дискурса, која у својим истраживањима користи методологију различитих лингвистичких дисциплина. Једна од дисциплина која је све чешће заступљена у критичкој анализи говорног дискурса је анализа конверзације, која се бави проучавањем структуре конверзације, тј. људске интеракције. Већина заговорника критичке анализе дискурса се критички односи према методологији анализе конверзације правдајући то ставом да је за потпуно разумевање функционисања језика потребан шири друштвено-политички контекст, који анализа конверзације не узима у обзир. Међутим, да бисмо могли разумети односе моћи у усменој интеракцији као и контролу формалне структуре говорног дискурса, морамо познавати основне принципе структуре конверзације. Ово истраживање се бави дискурсом конфронтационог интервјуа, дакле институционалном конверзацијом, а нарочито односима моћи између саговорника. Да бисмо могли у потпуности разумети како се ти односи испољавају, неопходно је оваквом типу дискурса, којим се бави првенствено критичка анализа дискурса, приступити и са становишта анализе

*melina.nikolic@alfa.edu.rs

конверзације. Основни циљ овог рада је да покаже да ове две лингвистичке дисциплине нису супротстављене нити некомпатибилне, већ комплементарне и да се текст не може у потпуности критички анализирати нити сагледати, осим ако се у истраживање не укључе оба приступа.

Кључне речи: анализа конверзације, критичка анализа дискурса, конверзација, медијски интервју, конфронтациони дискурс.

Увод

Предмет овог рада је критички приступ конфронтационом дискурсу медијског интервјуа из перспективе анализе конверзације. Овакав приступ својствен је првенствено критичкој анализи дискурса која дискурс посматра као одраз односа моћи у друштву. Намера критичке анализе дискурса је да те односе моћи разоткрије и укаже на неједнакости у друштву. Стога покушава да опише, интерпретира и објасни однос између форме и функције језика. Представници критичке анализе дискурса експлицитно износе друштвене проблеме и покушавају да их реше (Fairclough, 1992, 1993, 1995a, b, 2000, 2001, 2003; Fairclough i Wodak, 1997; Wodak, 2001; van Dijk, 2001a, b, 2008; Reisigl i Wodak, 2009; Kress i Van Leeuwen 1996; Rogers, 2004; Meyer, 2001; Bloomaert, 2005). Они сматрају да је институционални дискурс извор говора моћи, а посебну пажњу посветили су медијском дискурсу. У овом истраживању покушали смо да конфронтациони телевизијски интервју анализирамо комбиновањем два наизглед некомпатибилна приступа говорном дискурсу: критичке анализе дискурса (у даљем тексту КАД) и анализе конверзације (у даљем тексту АК).

Ове две дисциплине дуго су сматране супротстављеним, јер су њихови представници у више наврата међусобно размењивали оштре критике. Почетак дебате између КАД и АК означио је чланак који је 1997. године написао Емануел Шеглоф [Emanuel Schegloff], један од зачетника и главних представника АК, „Whose text? Whose context?“ Шеглоф сматра да КАД често недостаје детаљна систематична анализа текста и говора, онаква каква карактерише АК. Он каже:

I understand that critical discourse analysts have a different project, and are addressed to different issues, and not to the local co-construction of interaction. If, however, they mean the issues of power, domination, and the like to connect up with discursive material, it should be a serious rendering of that material. [...] Otherwise the critical analysis will not ‘bind’ to the data, and risks ending up merely ideological (Schegloff, 1997: 183).

На овај чланак је одговорила Маргарет Веделер [Margaret Wetherell] 1998. сложивши се да АК одлично анализира говор у интеракцији, али истиче да избегава даљу анализу и критику друштва. Она сматра да КАД и АК нису у конфликту чак иако представљају донекле некомпатибилне области истраживања. Понекад КАД користи конверзацију у истраживању и анализира је, бар донекле, из перспективе АК. И АК понекад узима у обзир друштвене, политичке и критичке факторе током истраживања. Зато тврди да, пошто је КАД оријентисана ка друштвеним проблемима, а АК се занима за проблеме структуре у организацији конверзације, ове две дисциплине треба сагледати као комплементарне, а не као контрадикторне.

Из перспективе савремених научних токова и општешрихваћене тежње и неопходности за интердисциплинарношћу, комбиновање различитих, па и наизглед супротстављених приступа и метода постаје пракса. Критичка анализа говорног дискурса, тј. конверзације, тако не може бити потпуна и свеобухватна без укључивања АК.

АНАЛИЗА КОНВЕРЗАЦИЈЕ

Мада се данас сматра лингвистичком дисциплином, анализа конверзације је настала у оквиру социологије и етнометодологије, као први покушај да се детаљно и систематично анализира конверзација, тј. људска интеракција. Наиме, социолози Ервин Гофман [Erving Goffman] и Харолд Гарфинкел [Harold Garfinkel] припремили су терен на којем је настала анализа конверзације: Гофман својом студијом о правилима и нормама културе и ритуалима у интеракцији очи-у-очи [study of cultural rules and rituals in face-to-face interaction] (Drew and Wootton, 1988), а Гарфинкел истраживањем нормативног карактера међусобног разумевања у свакодневним ситуацијама [investigations into situated and normative character of shared understanding in everyday courses of action] (Heritage, 1984). Социолог Харви Сакс [Harvey Sacks], њен оснивач и утемељивач, био је иноватор првенствено у оквиру своје науке, јер се дотад социологија није бавила конверзацијом систематично, нити из језичке преспективе. Последица његових истраживања и рада његових сарадника и следбеника, Емануела Шеглофа и Гејл Џеферсон [Gail Jefferson], била је настанак интердисциплинарног поља истраживања које је конверзацију ставило у фокус интересовања како социологије, тако и лингвистике и социјалне психологије.

Током 60-их година прошлог века, уз помоћ нових техника снимања које су омогућиле нове начине анализе података који се могу добити из говорне интеракције, Харви Сакс и Емануел Шеглоф су установили нову парадигму за

истраживање организације људске активности у разговору и кроз разговор у интеракцији (Schegloff, 1968; Schegloff and Sacks, 1973; Sacks, 1992). Мада се почетна истраживања из анализе конверзације фокусирају на говор у свакодневној конверзацији, овај оквир се постепено проширио и на истраживања других типова говора као што су интеракција у судници, медицинска и клиничка интеракција, настава, медијски интервјуи и друго. Стога се данас више користи општији термин „говор у интеракцији“ од првобитног „конверзација“ (Hutchby and Wooffitt, 1998). Хачби и Вуфит дају следећу дефиницију анализе конверзације:

АК проучава *снимљени, спонтано настали говор у интеракцији*. [...] Главни циљ је да се открије како учесници разумеју једни друге и како реплицирају, са централним фокусом на то како се редослед реплика у интеракцији генерише. Другим речима, циљ АК је да разоткрије имплицитно резонување и социолингвистичке компетенције у производњи и интерпретацији говора у организованој интеракцији. (Hutchby and Wooffitt, 1998: 14).

Анализа конверзације користи аудио или видео снимке спонтано насталог говора [*naturally occurring talk*]. Ови се снимци пажљиво транскрибују¹ према специјалним конвенцијама које је првобитно установила Гејл Џеферсон. Овај начин транскрибовања помаже да се задрже и елементи прозодије и позиционирање реплика. Заједно са оригиналним снимцима транскрипти омогућавају истраживачима да испитају форме језичке употребе које су биле на располагању учесницима у снимљеном разговору.

Основна чињеница која се истиче у конверзационој анализи је да се током разговора улоге говорника и слушаоца смењују, тј. да се говорници смењују тако што преузимају ред говорења [turn-taking], и да се то догађа уз веома мало

¹ Постоји неколико покушаја систематизације и успостављања правила за транскрибовање говора. Међу најпознатијима су системи које су сачинили Гејл Џеферсон (1984, 1989), Џон Ди Боа [John Du Bois] (1991), Елих [Ehlich] (1993) и Брајан Маквини [Brian MacWhinney] (1991), да поменемо само неке. Међутим, ниједан није опште прихваћен, јер се сви они непрекидно развијају. У зависности од сврхе у коју се транскрипција користи, симболи се прилагођавају и мењају. Можда најразвијенији систем је онај који је установила Гејл Џеферсон. Међутим, како примећују Аткинсон и Херитиц и он „наставља да еволуира као одговор на савремене потребе истраживања.“ (Atkinson i Herritage, 1984: ix) Према речима Ди Боа: „Не постоји, нити ће икада постојати један стандардни начин за записивање говора на папир.“ (Du Bois, 1991: 73) Узимајући у обзир непостојање општеприхваћеног система транскрипције, одлучили смо се за транскрипцију на какву смо наилазили у највећем броју случајева у референтним делима.

истовременог говорења, тј. преклапања [overlapping speech] и изузетно мало ћутања [silence], тј. застоја [gaps] у говору. Према Саксу и Шеглофу (Sacks & Schegloff, 1984: 71-72), основне особине конверзације и две основне претпоставке конверзационе анализе су:

- (1) Бар једна, и не више од једне особе, говори у једном тренутку. Ово није емпиријска чињеница, већ више нормативна карактеристика конверзације. Очигледно је да се у току конверзације јављају многи случајеви кратких паузи и кратких преклапања. Другим речима, то је правило којег се придржавају конверзационалисти. Уколико више или мање од једне особе говори, то се примећује и учесници у конверзацији одмах „поправљају“ стање. Ако је проблем да више од једне особе говори, обично један говорник брзо уступа реч (*floor*) другоме. На тај начин преклапање нема функционалног значаја.
- (2) Говорници се стално смењују. Механизам по којем се смењивање саговорника одвија подразумева скуп правила која одређују следећег говорника, а који се може назвати системом локалног управљања (*local management system*). Циљ је да се преузме реч чиме се преузима и контрола. Овакав систем подразумева минималне градивне јединице – *turn constructional units*, од којих се реплике састоје. Оне могу бити синтаксичке јединице: реченице, клаузе, именичке фразе, итд. Сваки говорник може добити једну такву јединицу (мада је њен обим у великој мери под контролом говорника због синтаксе природног говора). Крај такве јединице представља тачку на којој може доћи до смене говорника, тј. место смењивања – *turn relevance place*. Сада ступају на снагу правила која одређују смену говорника, што не значи априори да ће до смене доћи, већ само да до смене може доћи. У оквиру минималне градивне јединице, нарочито при њеном крају, други говорник се позива да преузме реч. Технике избора следећег говорника могу бити веома сложене, али укључују и веома директне елементе као што су: питање (понуда, молба, итд), уз апелатив или именовање следећег говорника; тагована изјавна реченица уз апелатив или именовање следећег говорника; као и други елементи којима се проверава разумевање (-*Who?*; -*You did what?*; -*Pardon?*; -*You mean tomorrow?*). Сакс и др. су утврдили основни скуп правила по којима се одвија преузимање редова говорења. 1. Особа која говори може на три начина одредити наредног говорника: (а) прво, може одабрати следећег говорника; (б) друго, може завршити свој исказ, али не одабрати наредног говорника, у ком случају долази до само-одабира следећег

говорника; и (в) треће, може завршити свој исказ, али не одабрати наредног говорника, у ком случају може, али не мора наставити да говори, уколико нико други не преуме реч. 2. Уколико не дође до примене 1а ни 1б, а на основу 1в актуелни говорник настави да говори, скуп правила под 1 се примењује приликом следећег места смењивања. (Sachs et al., 1974: 704).

Сакс и сарадници формулишу конверзацијско правило о преузимању речи из угла говорника који има реч, тј. на који начин тренутни говорник одређује ко ће говорити следећи. Међутим, ако посматрамо из супротног угла, односно из угла саговорника који нема реч, можемо закључити следеће: (1) саговорник преузима реч када је прозван, (2) укључује се у разговор на основу исказа претходног саговорника и када није директно прозван, или (3) када се појави простор за укључивање у разговор јер нико други не преузима реч. Из перспективе конфронтационог дискурса овоме морамо додати још један моменат када се саговорници укључују у разговор а то је када, из одређених разлога које ћемо анализирати касније, почиње да говори пре времена. То значи да почиње да говори пре него што ред говорења претходног говорника дође до тачке смењивања, односно пре него што му саговорник да реч. У даљем тексту ћемо све случајеве говорења пре него што дође до тренутка смењивања називати прекидање.

Формална структура конфронтационог интервјуа са два саговорника, који је одабран за корпус, унапред је утврђена. Водитељ и гост говоре наизменично, па нам механизам одабира наредног говорника није битан, тј. нема одабира јер постоје само два саговорника. У идеалној варијанти током интервјуа водитељ поставља питање, па кад заврши свој ред говорења, гост на то питање одговара. Након завршеног одговора, водитељ поставља следеће питање, и тако даље. Међутим, у интервјуима које обрађујемо у овом раду, нарочито пошто је реч о конфронтационом дијалогу, шема питање-одговор донекле се нарушава, а самим тим и несметано смењивање редова говорења.

Оно што у великој мери одређује контролу у дискурсу су тренутак и начин смењивања говорника. За разлику од свакодневне комуникације, тренутак преузимања речи у конфронтационом интервјуу се не може предвидети, мада конверзационалисти сматрају да је крај реда говорења увек предвидив и да је то образложење за готово чудесно смењивање говорника у делићу секунде. Анализа конверзације претпоставља да говорници препознају тренутак када је претходни ред говорења завршен, и да тада преузимају реч. Саговорници у нашем корпусу не чекају увек да њихов саговорник заврши своју реплику. Напротив, ако погледамо колико често упадају у реч једни другима, видећемо да се основне

претпоставке анализе конверзације у великој мери нарушавају у дискурсу конфронтационог типа.

Још један битан елемент анализе конверзације је релевантан за ову анализу. Шеглоф и Сакс (1973) су утврдили да се саставни елементи конверзације, тј. редови говорења или реплике, јављају у паровима и да ти парови представљају основну структурну јединицу конверзације. Називају их близинским (близначким) паровима [adjacency pairs] и наводе њихове основне карактеристике: „(1) дужина од две реплике [two utterance length], (2) реплике су позициониране једна до друге [adjacent positioning of component utterances], (3) сваку реплику изговара други говорник [different speakers producing each utterance].“ (Schegloff i Sachs, 1973: 74) Левинсон [Levinson] (1983) појединачне делове ових парова види као говорне чинове (Остин [Austin], 1965 и Серл [Searle], 1979, 1991) који се надовезују један на други. Тако на пример разликујемо близинске парове питање – одговор, понуда/молба – прихватање/одбијање, оптужба – порицање/признање, и слично. Левинсон је то приказао на следећи начин:

ПРВИ ДЕО	Молба/ захтев	Понуда/ позив	Оцена	Питање	Оптужба
ДРУГИ ДЕО					
Префериран	Прихватање	Прихватање	Слагање	Очекивани одговор	Порицање
Непрефериран	Одбијање	Одбијање	Неслагање	Неочекивани одговор	Признање

Слика 1. Однос између садржаја и форме у близинским паровима
(према: Levinson 1983: 336)

Као што се види из горње слике други део близинског пара може бити двојак: префериран или непрефериран, односно очекиван или неочекиван, а у појединим случајевима жељен или нежељен. Из прагматичке и функционалне перспективе, близински парови су дакле говорни чинови који имају различите функције у говору, док је за анализу конверзације битнија структура самих изричаја. Нас првенствено интересују близински парови из прагматичко-функционалне перспективе, конкретно пар питање – одговор, пошто се у

интервјуу сваки изричај новинара сматра за питање, а сваки изричај госта за одговор. Из перспективе критичке анализе дискурса близински парови нам могу указати на односе моћи у дискурсу.

Што се тиче овог рада, у којем проучавамо институционализовани дискурс, покушаћемо да покажемо како прекидања, преклапања, паузе и (не)преферирани одговори могу бити функционални и имати битну улогу у дефинисању појединих типова говорног дискурса, као и изражавању моћи у дискурсу, конкретно у контроли формалне структуре дијалога.

КОРПУС

Корпус одабран за анализу конфронтационог дискурса у овом раду обухвата петнаест сати (36 емисија) интервјуа телевизијског програма *BBC Hardtalk*, као најрепрезентативнијег за институционални конфронтациони дискурс на енглеском језику.

Као и класични интервју, „конфронтациони интервју је комуникативни догађај који се одвија у форми дијалога кроз питања и одговоре, између представника медија, тј. професионалног новинара и особе релевантне за актуелне догађаје, чија је сврха информисање јавности. Односи моћи се огледају у неравноправном (асиметричном) статусу саговорника, јер интервјуер има потпуну контролу у дискурсу“ (Николић, 2017: 144). Међутим, за разликују од класичног интервјуа, у конфронтационом често долази до одступања како од формалне тако и садржинске структуре интервјуа. Саговорници у моментима конфронтације одступају од норми класичног интервјуа. У тим моментима се нарушавају и односи моћи². Циљ овог истраживања је да се покаже како АК може да допринесе КАД у описивању, интерпретацији и објашњењу нарушавања односа моћи и ефектима које оно може да произведе. На примерима ћемо видети какву улогу могу имати прекидање и преклапање, ћутање и давање неpreferираних одговора у комуникацији.

² Детаљније о конфронтационом интервјуу видети Николић, 2017.

ПРЕКИДАЊЕ³ И ПРЕКЛАПАЊЕ

Ако би се учесници у интервјуу строго придржавали норми формалне структуре у разговору редови говорења би се смењивали по схеми питање – одговор – питање – одговор, и тако до краја интервјуа, с тим да се свако питање и одговор саслуша до самог краја, без прекидања. Међутим, у конфронтационом интервјуу то никада није случај, јер током овакве интеракције често долази до прекидања саговорника.

Укупан број прекидања у току појединачних интервјуа се разликује. У неким емисијама укупан број прекидања је незнатан (11), међутим, и број таквих интервјуа је далеко мањи од оних са великим бројем прекидања. У већини интервјуа број прекидања је око 30. Има и интервјуа са изузетно великим бројем прекидања, чак 72, што у великој мери чини формалну структуру разговора битним чиниоцем у одређивању односа моћи у разговору, нарочито ако број прекидања упоредимо са укупним бројем редова говорења у целом интервјуу. Да бисмо приказали учесталост прекидања, упоредили смо број укупних редова говорења у корпусу са бројем редова преузетих након што је један саговорник прекинуо другог и преузео реч. Укупан број прекидања у енглеском корпусу је 1398 од укупно 3626 редова говорења. Однос између њих у процентима износи 38,5%, што значи да се у више од трећине случајева реч преузима прекидањем саговорника. Ако имамо у виду да према АК прекидање и преклапање не спадају у нормативно понашање, већ да се говорници труде да га по кратком поступку елиминишу, онда је овај однос невероватан. Он јасно указује на конфронтациони карактер овог типа интервјуа, а самим тим и на учестало смењивање односа моћи у дискурсу пошто оба саговорника прекидају један другог.

По правилу, када дође до прекидања, говорници бар на кратко говоре у исто време док један не ућути, а други преузме реч. То говорење у исто време називамо преклапање и оно углавном следи иза прекидања. Преклапања су честа, али је тешко утврдити шта је само прекидање, а где почиње преклапање. Оно што је упадљиво су случајеви преклапања где је потпуно неразумљиво шта говоре оба саговорника. У тим случајевима нема говора о односима моћи јер се реч не преузима, па нико не преузима контролу у дискурсу. У конфронтационом дискурсу, за разлику од прекидања, преклапања никад не трају дуго, јер

³ Лич [Leech] прекидање посматра из прагматичке перспективе и назива га говорењем у погрешно време (Leech, 1983: 139).

говорници углавном пазе да не дође до директне конфронтације, па реч уступају саговорнику.

ЋУТАЊЕ

Ћутање⁴, односно тишина која настаје током разговора, а има функцију моћи, релативно се ретко јавља у конфронтационом дискурсу. Пошто ћутање представља дисконтинуитет у говору, а конфронтациони дискурс тече брзо и континуирано, оно је веома уочљиво и саговорницима и слушаоцима. У корпусу налазимо интратурнусно ћутање (ћутање које се јавља у току једног реда говорења), и тада говоримо о паузи, и интертурнусно ћутање (ћутање које настаје на месту смењивања говорника), а тада говоримо о застоју⁵.

Паузе у говору праве како водитељи тако и гости интервјуа. Иако је функција овог ћутања у свим случајевима иста даћемо по један пример у репликама и водитеља и интервјуисане особе. Први је упечатљив пример у којем се Ноам Чомски [Noam Chomsky] уз коришћење две паузе брани од оптужбе водитеља:

Пример 1⁶

СС: {почетак изостављен} back in '69 when your main focus was activism against the Vietnam War, you wrote: "What is needed in the US is a kind of denazification."

НЧ: That's a very common quote from the right wing. Do you know the context? (...) Well, look at the context. It was in 1967. The Chicago Museum of Science, a very well known institution, had an exhibit which was a diorama of a Vietnamese village and which children could stand on the outside and shoot guns into the Vietnamese village. OK. A group of

⁴ Ћутање је детаљно обрађено у Николић, 2016.

⁵ Тачније, ћутање које настаје на месту смењивања говорника моће бити застој [gap] или процеп [lapse] (превод ових термина је преузет од Стевића (1997)). Међутим, конверзационалисти нису утврдили јасну разлику између застоја и процепа. Из објашњења које дају Сакс и сарадници (Sachs et al. 1974: 715) може се закључити само да су процепи у ствари продужени застоји између редова говорења, али АК не даје никакво временско одређење ових ћутања. У нашем корпусу се јављају само примери за паузу и застој.

⁶ И пауза и застој су транскрибовани са (...).

mothers protested and the New York Times had an editorial denouncing the mothers because they were taking they were taking away the fun from the kiddies who were having a great time shooting guns into a Vietnamese village. (...) That's the context.

(E2, 10:23)

На примедбу водитеља Стивена Сакура [Stephen Sackur] да је оптужио САД за нацизам, он објашњава контекст поводом којег је тако нешто изјавио. Обе паузе су „драмске“ и служе за наглашавање. Прва пауза наглашава објашњење које треба да уследи, а друга закључак којим интервјуисани завршава свој ред говорења.

У следећем примеру водитељ оптужује Џојс Муџуру [Joice Mujuru] (потпредседницу Зимбабвеа и блиску сарадницу председника Роберта Мугабеа у време његовог репресивног режима власти) за саучесништво у можда најстрашнијем злочину над становништвом те земље, масакру 20.000 људи у време када је била министарка у влади, и оптужује је да је знала, а ништа по том питању није учинила:

Пример 2

СС: Let's look at the record. You were a minister during massacres. Gukurahundi (...) [20,000

ЏМ: [Yes, I was Minister of Women Affairs.

СС: Matabele people (...) Killed. You knew it. You did not say a word against it.

(E29, 3:54)

Водитељ овде користи драмску паузу пре и после, да би појачао ефекат које податак о масакру 20.000 мора да изазове код слушалаца/гледалаца.

У следећем примеру ћутање-застој има потпуно другачију функцију. Мада ни застоји нису честа појава у овим интервјуима, на њих наилазимо чешће него на паузе, али углавном у говору интервјуисаних особа, а јављају се након провокација које упућује водитељ и доводи их у ситуацију да не могу одмах или директно да одговоре. Дакле, ову врсту ћутања, која одражава одсуство моћи у дискурсу, изазива представник медија, који већ због самог институционалног карактера дискурса интервјуа има моћ у дискурсу.

После незгодног питања које је поставио водитељ, интервјуисани Џон Смит [Jon Smith] (фудбалски агент) се сналази када после ћутања дугог 4 секунде, што је велики временски период у конфронтационом дискурсу који је обележен

брзим разменама реплика и честим упадањем у реч, изјављује да је то добро питање, а затим наставља да одговара. Особа која прави застој из оваквих разлога је у подређеном положају у дискурсу, а особа које је то стање изазвала у том тренутку има потпуну контролу. Смит је овим питањем затечен и морао је да застане и у току тог застоја размисли како да одговори.

Пример 3

IR: How clean is the business that you're in?

IE: (...) Good question. I would say as we sit here today in 2010 it's sizeably a clean industry. There are dark corners still.

(E10, 10:52)

Постављено питање је веома провокативно. Није тајна у јавности да су плате фудбалера енормне, али ниједан агент то не може и не жели јавно да призна. Интервјуисани после застоја који је искористио да осмисли одговор износи своје мишљење.

НЕПРЕФЕРИРАНА РЕПЛИКА У БЛИЗИНСКОМ ПАРУ

У поглављу о анализи конверзације видели смо да се у близинским паровима други део пара може третирати као префериран или непрефериран (слика 1). То, како Левинсон напомиње, нема везе са психолошким појмом жеље говорника или слушаоца. На пример, преферирани други део за позив/понуду је прихватање, а непреферирани – одбијање. Нас овде првенствено интересује пар питање – одговор. Видећемо, међутим, и пример за пар оптужба – одговор на оптужбу. Преферирани други део близинског пара питање – одговор је очекивани одговор, а непреферирани део је неочекивани одговор [preferred / unpreferred response]. У конфронтационом дискурсу водитељи користе неколико стратегија постављања питања са преферираним одговорима, од којих ћемо илустровати таговане реченице, елиптичне реченице и негативна питања, као најрепрезентативније примере. Ова стратегија подразумева вршење притиска на интервјуисану особу јер питање није отворено за одговор већ га имплицира.

БЛИЗИНСКИ ПАР ПИТАЊЕ - ОДГОВОР

Таговане реченице. Има више начина на које водитељи постављају питања са преферираним одговорима, а један од најчешћих је употреба изјавне реченице са тагом. Овакве реченице показују изразиту преференцију говорника, тј.

тражи се слагање са изјавом. Потврдна реченица са негативним тагом показује преференцију ка потврдном одговору, и обрнуто, одрична реченица са позитивним тагом показује преференцију ка одричном одговору. Мада се после оваквих реченица очекује слагање са водитељем, у конфронтационом дискурсу такав одговор обично изостане.

У примеру 4 водитељ покушава да покаже да оптимистичне идеје психолога Стивена Пинкера [Steven Pinker] о прогресу људске врсте нису много реалне. Стога га провоцира сугестијом да би их требало статистички доказати:

Пример 4

СС: But you have bias too, don't you? We all do. You are the product of your nurture just as I am of mine, and anybody else in this world, watching on TV or listening on the radio is of theirs. *When people today express doubt about expertise and they sometimes say, "you know what, you can prove almost anything with statistics", they have a point, don't they?*

СП: You know you cannot prove everything with statistics, at least not if you do it honestly.

СС: *But who is to define honest?*

(E34, 11:39)

Пинкер не само да не даје преферирани одговор, већ у потпуности побија веродостојност сугестије и тврди да и водитељ то зна. На неки начин он покушава да обесмисли претпоставку за коју људи генерално сматрају да је тачна. Тиме на кратко преузима контролу у дискурсу, јер оваквим супротстављањем приморава водитеља да постави питање које није било планирано: *But who is to define honest?*

Елиптичне реченице. У примерима за елиптичне реченице на које смо наишли у корпусу видимо да се оне користе анафорично, тј. односе се на неко претходно питање или изјаву. Имају изразито префериране одговоре, односно, очекује се слагање са таквим питањем.

Пример 5

СС: And just to be clear on this point of global governance, cause that's where I want to take our conversation, are you acknowledging to me that there is no way that this idea can fly unless you get sign-off on it from all of the major economies? I'm thinking: the US, the Europeans, Japan, China as well and India. I mean, everybody has to be involved in this or it can't possibly work. *True?*

ЦС: I wouldn't say that, and I want to clarify you a couple of things.
{*наставља да говори*}

(E4, 11:20)

У овом примеру *True?* се односи на претходну изјавну реченицу. Водитељ се одлучује за елиптичну варијанту питања: *Isn't this true?* Ово је у ствари негативно питање, па је преферирани одговор потврдан, а Џефри Сакс [Jeffrey Sachs] реагује супротстављањем као да је Сакур изговорио изјавну реченицу.

Негативна питања. Негативна питања такође спадају у провокативна питања јер имају преферирани одговор. Наиме, негативно питање имплицира потврдан одговор. У првом примеру реч је о улози НАТО-а у 21. веку:

Пример 6

SS: There is right now an awful lot of talk about redefining NATO's role. But *is it not the truth that NATO is a Cold War construct and is never gonna be the right vehicle for the 21st century challenges?*

KV: No, I don't think that's right. If you go back and look at the original NATO treaty from 1949 the heart of it is the idea of collective defence, that as members of an alliance we come to each other's defence in case we face security threats.

(E16, 1:01)

Питање је очигледно постављено с намером да провоцира. Сакур поставља два питања. На прво је лако дати одговор, али друго је провокативно, а оно је заправо питање на које је и хтео да добије одговор. Курт Вокер [Kurt Volker], донедашни амбасадор САД при НАТО-у, стручњак је за та питања, и није било за очекивати да одговори потврдно, што се види и из његове реакције.

БЛИЗИНСКИ ПАР ОПТУЖБА – НАПАД

Пример 1 представља, осим за паузу, такође и изврстан пример за непрефериран део близинског пара. Наиме, пар оптужба – порицање (префериран) / признање (непрефериран) може се модификовати, тј. проширити на оптужба – напад, при чему напад представља непрефериран одговор. У овом примеру Ноам Чомски на оптужбу да САД представља нацистима, он сликовито показује да та његова тврдња има основа. На тај начин доводи разговор на ивицу конфронтације, и преузима контролу у дискурсу. Погледајмо како се разговор наставља:

Пример 1а

SS: [But...

NC: [And commenting on that I said you have to ask whether what the United States needs is dissent toward denazification. And I would say the same thing today in the same context, in that same context... in that same context.

SS: [You said, in your opinion... {*nerazumljivo*}

NC: [Where you... where you pick it up from, you know, the right wing blocks and so on, even the liberal blocks, all the context is eliminated. But if you put the context back, you know, then I think the sentence is appropriate.

Видимо да водитељ по овом питању више не може да дође до речи. У два наврата покушава, али га Чомски у томе спречава и успева да до краја објасни своју позицију.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Критичка анализа дискурса има за циљ да истражи однос моћи у дискурсу, који је само одраз односа моћи у друштву. С друге стране анализа конверзације настоји да прикаже конверзациону структуру људске интеракције. На примеру конфронтационог телевизијског интервјуа може се на разне начине показати како су односи моћи устројени и како се одражавају у језику који саговорници користе у усменој интеракцији. Мада се КАД и АК ретко комбинују у анализи говорног дискурса из приказаног истраживања се јасно види да је њихова сарадња неопходна.

У овом истраживању видели смо да је АК неопходна прво за утврђивање основних карактеристика конфронтационог дискурса, анализом начина смењивања говорника, односно преузимања речи. Ако је норматив који је АК поставила за смењивање говорника да је крај реда говорења увек предвидив и да је то образложење за готово чудесно смењивање говорника у делићу секунде, у оваквом типу дискурса јасно је да се од овог норматива у великој мери одступа. Даље, ако је норматив АК да се говорници смењују тако што преузимају ред говорења, и да се то догађа уз веома мало истовременог говорења, тј. преклапања и изузетно мало ћутања, учесталост прекидања саговорника уз преклапање и повремена ћутања такође могу додати важне елементе дефинисању конфронтационог типа интервјуа и илустрацији односа моћи у конверзацији. Најзад, видели смо да се норматив по питању близинских парова такође веома често нарушава, јер интервјуисане особе не дају увек префериране одговоре на

питања која им водитељи постављају, што опет доводи до нарушавања норми које се сматрају основом људске интеракције, тј. конверзације.

На крају, закључак који се намеће након овакве анализе је да свако одступање од норматива које је утврдила анализа конверзације указује на односе моћи и нарушавање тих односа у говорном дискурсу и самим тим даје важне податке критичкој анализи тако устројеног дискурса. Осим тога, из свега недвосмислено произилази да је у савременој науци неопходно комбиновати различите научне дисциплине и приступе, јер се само на тај начин могу идентификовати и образложити појаве и питања са којима се сусрећемо у савременом друштву.

ЛИТЕРАТУРА

Austin, J.L. (1965). *How to Do Things With Words*, New York: Oxford University Press.

Bloomaert, J. (2005). *Discourse. A critical Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Drew P. & Wootton A (eds.) (1988). *Erving Goffman. Exploring the interaction order*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, N. (1993). Critical discourse analysis and the marketization of public discourse. The case of welfare reform. *Discourse and Society* 4(2), 133–168.

Fairclough, N. (1995a) *Media Discourse*. London: Edward Arnold.

Fairclough, N. (1995b) *Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language*. London: Longman.

Fairclough, N. (2000). *New labour, new language*. London: Routledge.

Fairclough, N. (2001). *Language and Power*. 2nd edition, London: Pearson Education.

Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.

Fairclough, N. and Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. van Dijk, ed., *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, vol. 2. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 258– 84.

Heritage, J. (1984). *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.

- Hutchby, I. and Wooffitt, R. (1998) *Conversation Analysis*. Cambridge: Polity Press.
- Kress, G. and van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: the grammar of visual design*. London: Routledge.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: Positioning of the approaches to CDA. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Nikolić, M. (2015). Metalinguistic means for expressing power in discourse. У: Mišić Ilić, Biljana (ur.), Lopičić, Vesna (ur.). *Jezik, književnost, diskurs, Jezičk aistraživanja*. Zbornik radova. Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, str. 327-338.
- Nikolić, M. (2016b). The functions of silence in confrontational television interviews in English and Serbian, U: [sic]: *a journal of literature, culture and literary translation*, No.13. December 2016.
- Nikolić, M. (2017). Pokušaj definisanja konfrontacionog intervjua, *Анали Филолошког факултета*, Vol. 29, No. 1. стр. 125-148.
- Reisigl, M., & Wodak, R. (2009). The discourse-historical approach (DHA). In Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*. (pp. 87-121). London: Sage (2nd revised edition).
- Rogers, R. (2004). An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education. In: R. Rogers (Ed.) (2004). *An Introduction to Critical Discourse Analysis in Education*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1-18.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation*. Jefferson G (ed.), Introduction by Schegloff E. Oxford/Cambridge, MA: Blackwell.
- Sacks, H. and Schegloff, E. A. (1984). Opening Up Closings, in J. Baugh and J. Sherzer (eds.), *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc., 69-97 (originally published in *Semiotica*, VIII, 4 (1973) 289-327.
- Sacks, H., Schegloff, E. A. and Jefferson, G. (1974). A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. In: *Language* 50/4, 696-735.
- Schegloff, E. A. (1968). Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist* 70, 1075–1095.
- Schegloff, E. A. (1997). “Whose text? Whose context?” *Discourse and Society* 8(2), 165–187.
- Schegloff, E. and Sacks, H. (1973). Opening up closings. *Semiotica* 8(4), 289–327.

- Searle, J. R. (1979). *Expression and Meaning: Studies in the theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press
- Serl, Dž. (1991). *Govorni činovi: Ogled iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit
- Stević, S. (1997). *Analiza konverzacije*. Beograd: Filološki fakultet.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretive repertoires: conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*, 9(3), 387-412.
- Wodak, R. (2001). The discourse-historical approach. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (pp. 63–94). London: Sage.
- van Dijk, T. A. (2001a). Multidisciplinary CDA: A plea for diversity. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage Publications. 95-119
- van Dijk, T. A. (2001b). "Critical Discourse Analysis". In Schiffrin et al. *Handbook of Discourse Analysis*. Maiden and Oxford: Blackwell, 352-71
- van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Basingstoke and New York: Palgrave, Macmillan
- BBC, Hardtalk, zvanična internet strana. Dostupno preko:
<http://www.bbc.co.uk/programmes/b006mg2m>

MELINA M. NIKOLIĆ

CONVERSATION ANALYSIS: A CRITICAL APPROACH TO TEXT

Summary: Critical approach to text from the linguistic perspective is the main concern of Critical Discourse Analysis that applies methodology of various linguistic disciplines to its research. One of them, which is becoming increasingly used in the critical analysis of spoken discourse, is Conversation Analysis with a central focus being on how sequences of interaction are generated and organised. Most advocates of Critical Discourse Analysis are critical towards the methodology of Conversation Analysis stating that a fuller understanding of how language functions requires a broader socio-political context, which Conversation Analysis does not take into account. However, in order to understand power relations in spoken interaction and control of the formal structure of spoken discourse, we have to be familiar with the basic principles of the structure of the conversation. This research deals with the discourse of the confrontational interview and in particular the power relations between the speakers. In order to fully understand how these relations are manifested, it is necessary to approach

this type of discourse from the viewpoint of both Critical Discourse Analysis and Conversation Analysis. The main goal of this paper is to show that these two linguistic disciplines are not contradictory or incompatible but complementary, and that a in-depth and comprehensible analysis can not be conducted unless the two approaches are combined in the research.

Key words: conversation analysis, critical discourse analysis, conversation, media interview, confrontational discourse.

Датум пријема: 12.8.2018.

Датум исправки: /

Датум одобрења: 19.10.2018.